

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK

MÅNEDSSKRIFT

Chr. Stenz: Holstener og dansk hærfører

Paul Hertrampf: Valget til den tyske forbundsdag

28. september 1969

Vald. Andersen: Præsteskitte i Skodborg 1698

E. Møller: Skolen i Stursbøl

Bjørn Svensson: Socialisterne og Flensborg

Urban Schrøder: Forsøg på at gætte to gåder

Erik Stenz: Videnskabeligt projekt om den dansk-tyske grænse

Bog anmeldelser

NOVEMBER

11 · 1969

45. ÅRGANG

Barselgildet på Grøngrøft 26. 8. 1862

Faderen var den danskfødte, tysk opdragne ejer af herregården Grøngrøft Carl Bachmann, som uheldigvis havde giftet sig »med en Dame fra Mecklenburg, der ikke kunde Dansk og i det hele manglede Dannelsen«. Ved middagen holdt pastor Mourits Mørk Hansen, Felsted, en tale for den »unge Kristne« og fortsætter i sine erindringer:

»Saa vidt gik nu alt godt. Men da der blev drukket forfærdeligt, saa at tilsidst alle Herrerne var fulde, undtagen Ritmesteren, mærkede jeg nok, at der trak et Uvejr op. Da vi takkede for Mad, sagde Kjøbmand Ahlmann, at han vilde forestille mig for hans Broderdatter fra Fredericia, som var min Landsmandinde. Jeg sagde: »Hvorledes det?« »Jo, de ere begge Jøder.« Det skulle være en vittighed. Jeg sagde: »De mener vel Jyder; men saa vidt jeg kan se, ere de jo næsten alle Jyder, nogle fra Sønderjylland, Frøken Ahlmann og jeg fra Nørrejylland«. Nu sprang saa godt som alle op og begyndte at raabe og skringe, at jeg fornærmede dem, og Fru Kittel, en ækel, tysk, uhyre tyk Kjælling, kastede sig i en Sofa og raabte: »Das ist eine Beleidigung«. Det samme raabte de fulde Mænd, og den skikkelige, men bornerede Bachmann raabte endog: »Meget har vi taalt, og meget kan vi taale, men at De vil gøre os til Jyder, Herr Pastor, det taale vi aldrig!«

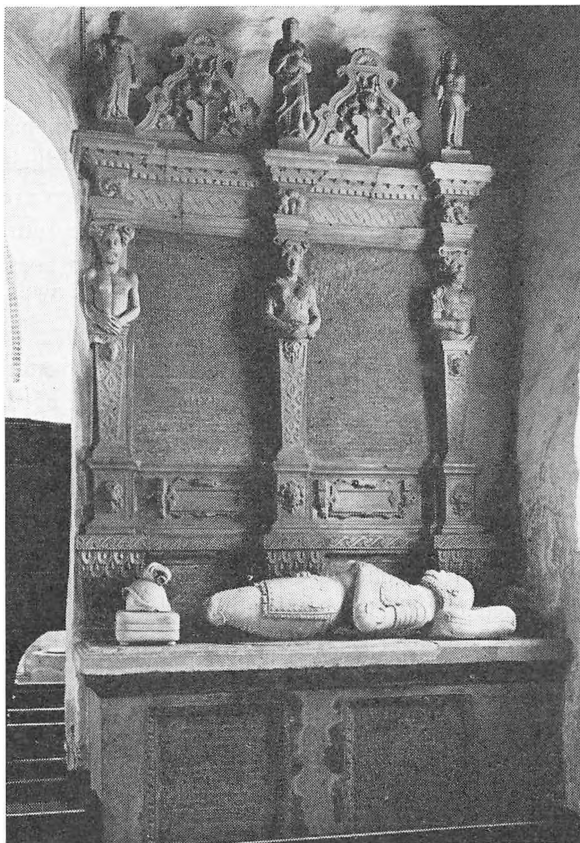
Efter et ikke ganske kristeligt ordskifte bad præsten om at få spændt for straks.

»Men saa begyndte Dr. Brieger, Kittel og den gamle Richelsen fra Buskmose paany at overfuse mig med Fornærmelser, saa at jeg maatte minde Kittel om, at han i 1848 havde prædiket Oprør paa Felsted Kirkegaard, og det uagtet han var født Nordmand.

Endelig kom jeg da ud til min Vogn, som havde holdt en hel Time for Døren, medens Folkene i Gaarden hørte Skjænderiet gennem de aabne Vinduer. Da jeg steg op på Vognen, stod en af Bachmanns Karle med en Lygte. Jeg sagde, at det var jo lyst nok, men min brave Karl, Jørgen Paulsen (senere Gaardmand i Felsted), bad om, at Karlen maatte følge med igjennem den lange, mørke Allé, som fører ind til Gaarden. – – nu fortalte min Kudsk, at to af de fulde Herrer, af hvilke den ene var den unge Richelsen, dervar Forvalter paa Gaarden, havde taget store Brostene og lagt sig med dem i Alléen for at slå mig ihjel paa Vejen eller dog give mig dem i Hovedet, hvis de kunde ramme mig. Men alle Folkene, som vare dansksindede, havde besluttet at hindre dette.

Jeg følte godt, at dette var et Forspil til den anden slesvigske Krig, og at dette raa Udbrud af tysk Had var Tak for min Optræden i Stændersalen 1860.«

Læs videre om begivenheder og skæbner i M. Mørk Hansens Livserindringer, udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland ved H. V. Gregersen. Pris 49,50 kroner, favorpris til Medlemmer 25.– kroner. Bestilles hos ekspeditionen, Landsarkivet, Åbenrå. Telefon 046 2 46 83.

Daniel Rantzaus epitafium i Westensee kirke. Den legemsstore statue, der blev ødelagt i 1643, hviler på en enkel kiste fra 1917, i hvis forside man har indfældet to gamle tavler. Dækpladen er en gravsten (over Grumbkorn, død 1840). De to tavler, der indrammes af søjler med symbolske skikkelser, krones af våben flankeret af tre statuer. (Foto: Landesamt für Denkmalpflege).

Holstener og dansk hærfører

På den store egnsvandring i september 1969 holdt viceskoleinspektør Chr. Stenz, Åbenrå, et foredrag for deltagerne om Daniel Rantzau, der ligger begravet i Westensee kirke, et af turens mål. Foredraget gengives her med den tilføjelse, at den 11. november er det 400 år siden, at Daniel Rantzau blev dræbt under belejringen af Varberg.

Den nordiske Syvårskrig 1563–70 var baggrunden for Daniel Rantzaus optræden i Norden. To unge konger med ærgerrige drømme og liden virke-

lighedssans startede denne krig, som hvad meningsløshed angår ikke adskilte sig fra andre krige, men som heller ikke savnede den tids kendetegn i retning af grusomheder, plyndringer, brandskatning osv. Erik den 14.s misgerninger i Blekinge stod således fuldt på højde med, hvad Christian den 2. tillod sig i Stockholm et lille halvt århundrede tidligere – uden at der derfor er nogen grund til at tro, at Frederik den 2. har været spor bedre.

Daniel Rantzau trådte i dansk tjeneste i 1562. Han er født på Deutsch-Nienhof ved Kiel i 1529. Efter at have fået en udmærket boglig opdragelse efter Rantzauernes skik – blandt andet studerede han i Wittenberg, hvor han boede hos Melanchton – kom han i tjeneste hos hertug Adolf af Götting og fulgte denne fyrstelige landsknægtfører på krigstog med kejser Karl V.s hær i Italien. I 1559 var han med til at nå et af det holstenske ridderskabs store mål, erobringen af Ditmarsken.

Det blev dog i Sverige, han erhvervede sin krigeriske berømmelse. I begyndelsen vandt han ikke særlige laurbær i Halland, det lykkedes ham ikke, da han var blevet den danske hærs øverste leder, at tilbageerobre fæstningen Varberg, han faldt en tid i unåde, og der udbrød mytteri i hæren, et ikke ualmindeligt fænomen blandt professionelle soldater. Han fik oprejsning, da det i 1565 lykkedes ham at slå svenskerne eftertrykkeligt ved Axtorna. Hans navn som en dygtig feltherre blev slået fast, og der blev præget en medalje til hans ære.

En tid opholdt Daniel Rantzau sig i København. Han holdt her hof næsten som en fyrstelig person. Rantzauerne havde forstand på penge, det var ikke ideale motiver, der fik lejetropførerne til at sætte deres evner og energi ind i en krig; de forstod så sandelig at gøre sig betalt for deres tjenesteydelser. Ellers var landets finansielle forhold elendige som følge af krigen, så det var med stor overvindelse, kongen gik med til at lade sin gamle fjende Peder Oxe kalde hjem fra udlandet for at bringe orden i økonomien. Hans rationaliseringsbestræbelser kronedes på mange områder med held – kun over for Daniel Rantzau kom han til kort. De to tørnede hårdt sammen og skiftede drøje hug. Når Daniel Rantzau kaldte Peder Oxe en skurk og bedrager og betegnede den danske adel som en samling sabotører mod kongens krigsmæssige foranstaltninger, vidner dette ikke kun om tidens barske tone, men også om, at Rantzau havde et heftigt sind; han var hensynsløs og stædig, men besad også viljekraft til at føre sin sag igennem. Peder Oxe ville skære ned på budgettet til soldaternes lønninger; f. eks. mente han ikke, der skulle betales sold til de soldater, der var faldet eller revet bort af sygdom, men her viste ordføreren for de overenskomstansattes fagforening sig at være stærkere end den mægtige lønningsminister, der undtagelsesvis måtte krybe til korset.

I 1567 foretog Daniel Rantzau sit berømte tog til Østergötland. Han havde udarbejdet en slagplan, der skulle kunne sikre en dansk sejr og bringe

Stockholm på danske hænder. Det lykkedes ham virkelig at trænge langt ind i Sverige og slå de svenske styrker eftertrykkeligt. Militærhistorikere har bedømt hans plan som genial og mener, dens gennemførelse totalt ville have ændret den politiske situation i Norden. Men nødvendige forstærkninger, herunder penge til soldaterlønninger, kom ikke frem, riget fattedes penge, og et tilbagetog var uundgåeligt. Også her viste Rantzau sit store organisationstalant, der sammen med en vis portion held sikrede ham et hæderfuldt tilbagetog. Sommen sø frøs til, hvilket blev udlagt som, at »Gud byggede en bro«, som det skete for Karl den 10. Gustav små 100 år senere, hvor Gud åbenbart var på svenskerne side.

I denne måned er det 400 år siden, Daniel Rantzau blev dræbt. Den 11. november 1569 blev han under belejringen af Varberg ramt af en kanonkugle, der knuste hans hoved. Vi kan vanskeligt i dag forestille os en sådan træfsikkerhed hos den tids kanoner og med sådanne følger, og det må vel nærmest betegnes som et spil af tilfældigheder, når en af den danske hærs største feltherrer gennem tiderne, ja, af nogle kaldt den største, skulle få et så tragisk endeligt.

Daniel Rantzau blev begravet i Westensee kirke, hvor hans brødre rejste et storslået gravmæle. Den legemsstore statue over sarkofagen blev ødelagt af Torstenssons soldater 74 år efter hans død, så underligt det kan lyde som en hævn for feltherrens krigeriske indsats over for svenskerne. Er beretningen rigtig, ligger der her et vidnesbyrd om hans militære storhed, for der skal sikkert noget til, for at menige soldater skulle mindes hans navn så mange år efter. Nu har Rantzau ikke taget på svenskerne med fløjlschandsker, han har næppe været bedre end andre i behandlingen af civilbefolkningen, så det må formodes, at det også er hans og hans landsknægtes terrorhandlinger i Sverige, der har været bevaret i svenskernes erindring.

Man har senere samlet statuens enkelte dele, og det meste af den ligger nu synligt fremme i Westensee kirke.

Som bekendt ejede Daniel Rantzau Trøjborg. Som regel fortælles der, at han har fået godset af kongen på grund af sine fortjenester under krigen. Det må nok antages, at Trøjborg snarest har været en del af hans honorar. Broderen Peter Rantzau arvede godset og har opført det slot, som der endnu er ruiner tilbage af.

Chr. Stenz.

Litteratur:

A. Moltke: Daniel Rantzaus tog til Østergötland (1891)

Samme: Slagene ved Marekær og Axtorna (1896).

Politikens Danmarkshistorie bd. 6.

Dansk biografisk Leksikon.

Harry Smith: Drei Schlösser am Westensee.

Valget til den tyske forbundsdag

28. september 1969

Landssekretær i SSV, assessor Paul Hertrampf, Flensburg, skriver om forbundsdagsvalget den 28. september med specielt henblik på resultaterne i Sydslesvig.

Valget til den 6. tyske forbundsdag efter 1949 var spændende – i flere henseender. Hvormange af de 11 partier: CDU/CSU, SPD, FDP, NPD, ADF (Aktion demokratischer Fortschritt), BP (Bayern Partei), Zentrum, EP (Europa Partei), FSU (Freisoziale Union), GPD (Gesamtdeutsche Partei) og UAP (Unabhängige Arbeiterpartei), der havde opstillet egne kandidater, ville kunne opnå mere end 5 % af alle afgivne stemmer og dermed rykke ind i forbundsdagen? Ville det lykkes SPD at hale ind på eller muligvis endda overhale CDU/CSU, som lige siden 1949 havde formået at samle de fleste stemmer? Ville NPD opnå mandat? Ville FDP, der siden 1949 indtil dannelsen af den store koalition mellem CDU og SPD havde været CDU's traditionelle koalitionspartner, overvinde 5 %-spærreklausulen? Hvilke partier ville danne den ny regering?

Medens man med nogenlunde sikkerhed kunne regne med, at kun de 4 partier CDU/CSU, SPD, FDP og NPD havde chancer for at opnå mandat og de øvrige 7 partiers skæbne på forhånd var besejlet, var alle andre spørgsmål åbne til langt ud på selve valgnatten. Valgresultatet gav følgende billede for hele forbundsrepublikken: (Tallene gengiver det *foreløbige* slutresultat og er ikke *helt* korrekte):

ADF = Aktion Demokratischer Fortschritt
BP = Bayernpartei
CDU = Christlich Demokratische Union Deutschlands
CSU = Christlich-Soziale Union
EP = Europa-Partei
FDP = Freie Demokratische Partei
GPD = Gesamtdeutsche Partei
NPD = Nationaldemokratische Partei Deutschlands
SPD = Sozialdemokratische Partei Deutschlands
UAP = Unabhängige Arbeiterpartei
Zentrum = Deutsche Zentrumspartei

FORBUNDSREPUBLIKKEN

<i>Valgår</i>	<i>1969</i>		<i>1965</i>		<i>1961</i>	
valgberettigede	38 658 363		38 510 395		37 440 715	
listestemmer (0/0)	33 548 458	86,80/0	33 416 207	86,80/0	32 849 624	87,70/0
gyldige stemmer	32 984 427		32 620 442		31 550 901	
	<i>gyldige listestemmer</i>		<i>gyldige listestemmer</i>		<i>gyldige listestemmer</i>	
	<i>tal</i>	<i>0/0</i>	<i>tal</i>	<i>0/0</i>	<i>tal</i>	<i>0/0</i>
CDU/CSU	15 203 457	46,1	15 524 068	47,6	14 298 372	45,3
SPD	14 074 455	42,7	12 813 186	39,3	11 427 355	36,2
FDP	1 904 387	5,8	3 096 739	9,5	4 028 766	12,8
NPD	1 422 106	4,3	664 193	2,0	–	–
ADF (DFU)	197 570	0,6	434 182	1,3	609 918	1,9
BP	49 762	0,2	–	–	–	–
Zentrum	16 084	0,0	–	–	–	–
EP	49 787	0,2	–	–	–	–
FSU	16 346	0,0	10 631	0,0	–	–
GPD (GDP)	45 147	0,1	–	–	870 756	2,8
UAP	5 326	0,0	3 959	0,0	–	–

Det bekræfter, at kun de 4 partier CDU/CSU, SPD, FDP og NPD konkurrerede om de 496 mandater, medens de øvrige 7 var aldeles betydningsløse. SPD kom heller ikke denne gang foran CDU/CSU, selv om det med en fremgang på 3,5 0/0 ved en samtidig tilbagegang for CDU/CSU på 1,5 0/0 tydeligt kunne understrege en stadig fremgangstendens siden 1949. Interessant er det, at SPD denne gang kunne fravriste CDU en lang række direkte mandater i de 248 valgkredse og for første gang indtager førstepladsen:

<i>Direkte mandater i Forbundsdagen</i>	<i>1969</i>	<i>1965</i>	<i>1961</i>
CDU/CSU	121	154	156
SPD	127	94	91
	248	248	247

Det højreradikale NPD opnåede kun 4,3 0/0 og faldt således for spærreklausulen. I forhold til Forbundsdaysvalget 1965, hvor partiet deltog for første gang og opnåede 2 0/0 af stemmerne, kunne stemmeandelen øges med 2,3 0/0. Men set i relation til kommunal- og amtsvalgene og landdaysvalgene efter 1965 led partiet, som selv op under valget havde spået mellem 8 og 12 0/0, et betydeligt nederlag. Svagest repræsenteret er NPD nu i Nordrhein-Westfalen og Hamborg (3,1 og 3,5 0/0), stærkest i Saarland, Bayern, Rheinland-Pfalz og Hessen (hhv. 5,7; 5,3; 5,2; 5,1 0/0).

FDP betegnes som valgets store taber. Dets stemmeandel blev næsten halveret, og med nød og næppe undgik partiet at komme under 5 %-klausulen, hvad der efter alt at dømme ville have betydet partiets endeligt. Efter de sagkyndiges skøn beror tilbagegangen på flere forhold, som her kun kan antydes i stikord: partiets indskrænkede muligheder som profileret opposition over for den store koalition, dets tydelige »åbning mod venstre« på bekostning af den hidtidige konservativ-liberale linie, og dets ærlige, men vel ukloge taktik under valgkampen, at udtale sin sympati for SPD og antipati mod CDU i stedet for at formulere et selvstændigt valgprogram. Kun traditionsvælgere og de, der af princip går ind for en »tredie faktor« for at undgå to-parti-systemet, synes at have stemt på partiet.

Mandatfordelingen i den nye forbundsdag er herefter:

CDU/CSU	242	(121 direkte – 121 liste)
SPD	224	(127 direkte – 97 liste)
FDP	30	(– direkte – 30 liste)

Når denne oversigt offentliggøres, vil den nye regering være dannet – den vælges den 21. 10. 69 – og efter alle solemærker at dømme vil det blive en SPD–FDP-koalition. Den vil råde over et meget knebent flertal på højst 12 stemmer og vil, bortset fra muligheden for en vis ustabilitet i den lille partners egne rækker, ikke bare stå over for en stærk opposition, men desuden over for et forbundsråd, hvis nuværende sammensætning så afgjort ikke er i dens favør: af dets 41 medlemmer kommer 21 fra CDU-regerede lande og kun 20 fra SPD-regerede lande.

I Slesvig-Holstens 11 valgkredse afviger valgresultatet i tendensen ikke fra det ovennævnte forbundsgennemsnit. Af de 7 partier (CDU, SPD, FDP, ADF, EP, NPD, FSU), der her i landet havde opstillet kandidater, opnåede de 3 – ADF, EP og FSU – tilsammen kun 0,7 % af de afgivne stemmer.

★

Valgdeltagelsen i Slesvig-Holsten (s. 327 ø.) ligger en smule under forbundsgennemsnittet, en iagttagelse, som man ligeledes kan konstatere ved tidligere valg. Interessant er i denne forbindelse, at de nordlige amter – Sydslesvig – normalt ligger under landsgennemsnittet, endda ret betydeligt, medens de holstenske områder i reglen ligger over og til tider nærmer sig forbundsgennemsnittet. Hvad grunden er til dette, er vanskeligt at sige, men ville sikkert være en nærmere undersøgelse værd.

Endvidere er interessant, at valgdeltagelsen i de nordlige valgkredse er relativt uændret, hvadenten SSV deltager i forbundsdagsvalget eller ej. Det

FORBUNDSDAGSVALG I SLESVIG-HOLSTEN

	1969		1965		1961	
	tal	%	tal	%	tal	%
valgberettigede	1 697 900	–	1 687 266	–	1 626 141	–
afgivne stemmer	1 468 308	86,5	1 448 994	85,9	1 431 704	88,0
ugyldige 1. stemmer (direkte)	27 363	1,9	41 058	2,8	32 355	2,3
gyldige 1. stemmer	1 440 945	98,1	1 407 936	97,2	1 399 349	97,7
heraf						
CDU	680 475	47,2	715 058	50,8	609 048	43,5
SPD	641 591	44,5	551 767	39,2	510 160	36,5
FPD	58 344	4,0	97 236	6,9	174 848	12,5
NPD	51 217	3,6	28 171	2,0	–	–
ugyldige listestemmer	18 352	1,2	32 252	2,2	68 338	4,8
gyldige listestemmer	1 449 956	98,8	1 416 742	97,8	1 363 366	95,2
heraf						
CDU	668 343	46,1	682 626	48,2	569 216	41,8
SPD	632 576	43,6	549 901	38,8	495 728	36,4
FDP	75 797	5,2	132 761	9,4	188 619	13,8
NPD	62 451	4,3	34 064	2,4	–	–

kunne tyde på, at SSV-vælgerne stort set deltager i valgene og ikke, som man så ofte har ment, holder sig hjemme, når SSV ikke opstiller. Sammenholder man denne tese med det faktum, at SSV lige siden 1949 har lidt de største stemmetab netop ved forbundsdagsvalgene, kan dette give anledning til adskillige overvejelser.

I kapløbet mellem CDU og SPD lykkedes det også i Slesvig-Holsten for SPD at nærme sig CDU ret betydeligt. Medens CDU i forhold til valget 1965 tabte 3,6 % direkte stemmer og 2,1 % listestemmer, gik SPD tilsvarende frem med hhv. 5,3 (!) % og 4,8 %. Partierne ligger dermed nu kun 2,5 % fra hinanden, en kendsgerning, der allerede nu gør spekulationer med henblik på landdagsvalget 1971 og et eventuelt regeringsskifte også i Kiel frodige.

SPD kunne desuden vinde 3 valgkredse fra CDU; i alle tre tilfælde kredse, som blev anset for traditionelle CDU-domæner: Flensburg, Pinneberg og Lübeck. Hårdest gik det ud over CDU-kandidaten i Lübeck, som ikke var sikret på landslisten og således gled helt ud. I Flensburg måtte CDU's kandidat igennem mange år, Will Rasner, bukke under for SPD-kandidaten Walter Suck. Rasner fik 4,4 % færre personlige stemmer end ved 1965-valget, Walter Suck 6,9 % flere.

Følgende tabeller giver et overblik over stemmefordelingen i de 3 sydslesvigske valgkredse:

Fordelingen af de gyldige listestemmer

Valgkreds		CDU	SPD	FDP	ADF	EP	GDP	NPD	Andre
1 Flensborg	B 65	43 090	36 586	8 559	–	–	–	2 312	1 101
	B 69	40 672	43 239	4 378	266	269	94	3 968	–
2 Slesvig-Egernførde	B 65	53 707	38 417	10 336	–	–	–	2 695	769
	B 69	53 118	44 183	5 427	330	195	126	4 705	–
3 Husum	B 65	61 417	34 722	12 356	–	–	–	3 148	944
	B 69	60 678	42 121	7 069	354	139	57	5 542	–

i procent

1 Flensborg	B 65	47,0	39,9	9,3	–	–	–	2,5	1,2
	B 69	43,8	46,6	4,7	0,3	0,3	0,1	4,3	–
2 Slesvig-Egernførde	B 65	50,7	36,3	9,8	–	–	–	2,5	0,7
	B 69	49,1	40,9	5,0	0,3	0,2	0,1	4,4	–
3 Husum	B 65	54,6	30,8	11,0	–	–	–	2,8	0,8
	B 69	52,3	36,3	6,1	0,3	0,1	0,0	4,8	–

*Stemmefordelingen af de gyldige direkte stemmer ved forbundsdaysvalget
1965 (B 65) og 1969 (B 69)*

Valgkreds		CDU	SPD	FDP	ADF	EP	NPD	FSU	Andre (-AUD, DFU)
1 Flensborg	B 65	44 415	36 074	7 123	–	–	1 902	152	888
	B 69	40 883	42 775	4 313	343	267	3 016	90	–
2 Slesvig-Egernførde	B 65	57 166	38 357	6 968	–	–	2 322	–	553
	B 69	56 917	43 369	3 516	286	187	3 826	–	–
3 Husum	B 65	63 672	34 560	9 859	–	–	2 745	–	833
	B 69	61 468	42 611	6 515	392	–	4 627	–	–

i procent

1 Flensborg	B 65	49,0	39,8	7,9	–	–	2,1	0,2	1,0
	B 69	44,6	46,7	4,7	0,4	0,3	3,3	0,1	–
2 Slesvig-Egernførde	B 65	54,3	35,4	6,6	–	–	2,2	–	0,5
	B 69	52,7	40,1	3,3	0,3	0,2	3,5	–	–
3 Husum	B 65	57,0	30,9	8,8	–	–	2,5	–	0,7
	B 69	53,2	36,9	5,6	0,3	–	4,0	–	–

Tallene for Rensborg-nørreamt, som kun udgør en lille del af valgkredsen Rensborg-Neumünster, foreligger ikke.

Såvel CDU som SPD har set grunden til »magtskiftet« i valgkreds I – Flensborg by og Flensborg amt – i det forhold, at SSV-vælgerne skulle have stemt på SPD-kandidaten. Rigtig i denne forbindelse er måske, at ca. 2 af 3 SSV-stemmer kommer fra vælgere, der uden deres tilknytning til SSV ville findes i den socialdemokratiske lejr, resten i den borgerlige. Det er således naturligt, at SSV's ikke-deltagelse i valget kommer SPD til gode. Om dette imidlertid alene er årsagen til førnævnte magtskifte, tør betvivles. Det må også ses i sammenhæng med, at Will Rasner led et personligt nederlag ved at miste ca. 3.600 personlige stemmer. Det er ikke utænkeligt, at denne tilbagegang bl. a. beror på hans optræden i en »Panorama«-udsendelse i det tyske fjernsyn, hvor han havde den utaknemmelige opgave at forsvare sit parti mod en ret kompakt kritik, og på hans partifælles, finansminister Strauss', lidet heldige fremtræden på valg mødet i det »Tyske Hus« i Flensborg. Stemmetabet beror bestemt ikke på, at SSV skulle have opgivet en bevidst neutral holdning og målbevidst have agiteret for Suck mod Rasner, som Will Rasner både før og efter valget har påstået og bebrejdet SSV.

SSV-landsforbundet har på intet tidspunkt forladt sin neutrale linie i forhold til SPD og CDU. Derimod har SSV agiteret mod alle radikale partier, særlig NPD, og opfordret sine medlemmer og venner til at afgive deres stemme på et demokratisk parti for derigennem at mindske de radikale gruppers chancer.

Som det vil ses af ovenstående tabeller, nåede NPD heller ikke i Sydslesvig og Holsten over de 5 %. Ganske vist øgede partiet i forhold til 1965-valget sin stemmeandel med 1,6 % til 3,6 % i de personlige og med 1,9 % til 4,3 % i listestemmerne, men sammenlignet med landdagsvalget 1967, hvor det opnåede 5,8 %, er partiets andel gået tilbage. Omregner man valgkredsresultaterne på de politiske amter, er NPD i Sydslesvig underrepræsenteret i Flensborg by (3,8 %) og Sydtønder amt (3,7 %), overrepræsenteret i Flensborg amt (5 %) og Ejdersted (4,9 %), set i forhold til landsgennemsnittet (4,3 %). I hele Slesvig-Holsten står NPD stærkest i Sønder-Ditmarsken (6,7 %), Nørre-Ditmarsken (6,4 %) og Oldenburg (5,2 %). – Resultaterne fra Egernførde amt og Slesvig amt foreligger endnu ikke.

FDP måtte også i Sydslesvig og Holsten se sin stemmeandel næsten halveret, 5,2 % mod 9,4 % ved 1965-valget, og er således kommet i farezonen med hensyn til 5 %-spærreklauselet. Det ser ud til, at valgchocket vil få alvorlige konsekvenser for partiet. Mange FDP-kommunalpolitikere har siden valget skiftet parti, men beholdt deres mandater. I de fleste tilfælde skiftedes til CDU. I det slesvig-holstenske landsparlament er 2 af de 4 FDP-landdagsmedlemmer gået over til CDU-gruppen, hvilket har medført en betydelig magtforskydning, selv om koalitionen mellem CDU og

FDP fortsættes – foreløbig (?). CDU råder nu over 36 af ialt 73 mandater (over for 30 SPD, 4 NPD, 2 FDP og 1 SSV). Uden at gå i enkeltheder kan det allerede nu siges, at man i landdagen går spændende tider i møde. Det næste landdagsvalg afholdes 1971!

Sammenfattende kan vel siges, at vælgerne i forbundsrepublikken i højere grad end hidtil har afgivet deres stemme med en bevidst politisk målsætning, at tendensen til to-partisystemet fortsættes, og at de radikale partier ingen chance har.

Det danske mindretal og SSV-vælgerne har bekræftet, at man vil deltage i afgørelsen om forbundsrepublikkens fremtidige politiske linie, og at man uanset sit nationalpolitiske ståsted vil sætte stemmen ind dér, hvor den konkret har vægt.

Det kan anses som en godkendelse af SSV-landsmødets beslutning om ikke at lade SSV deltage ved landdagsvalget 1969, men samtidig som en opfordring og udfordring til at formulere SSV's politiske målsætning til kommunalvalget i marts 1970 og landdagsvalget 1971 klart og præcist.

Paul Hertrampf.

Præstesките i Skodborg 1698

Overlærer Vald. Andersen, Bække, har fundet dokumenterne vedrørende et gammelt arvesките i Skodborg frem.

Præsten i Skodborg, hr. Marcus Jensen Stuhr, døde sidst på året 1698. Han var født i Haderslev, blev student fra byens latinskole 1655, hvorefter han kom til Rostock for at studere teologi, en uddannelse, der kom til at vare højst 5 år, idet han 1660 fik embedet i Skodborg. Det var ikke almindeligt på den tid, at en ung teolog således kunne gå lige fra eksamensbordet til et sognekald, men ved Marcus Stuhrs tiltrædelse i 1660 var situationen stærkt præget af den nylig afsluttede svenskekrig, hvis katastrofale følger er velkendte.

Skodborgegnen havde i særlig høj grad været ramt af krigens ulykker. Marcus Stuhrs forgænger i embedet døde under krigen, efter sigende dræbt af polakkerne. Et års tid havde embedet stået ubesat, og det var vel et ruineret sogn og uden tvivl en lige så ødelagt præstegård, den nye præst i 1660 kunne tage imod. Han stod, som så mange andre af egnens lands-

bypræster, over for en særdeles vanskelig genopbygningsopgave. Hvordan den rent præstelige side af sagen blev afviklet, har vi ingen mulighed for at skønne over, dog kan man nok antage, at de trange tider havde medført megen demoralisation og hårdhudethed, som kunne gøre præstegeringen brydsom. Om den økonomiske genrejsning, at få tiendeindtægterne ind og få præstegården bragt på fode, er vidnesbyrderne lidt fyldigere, og det kan fastslås, at mange af disse genopbygningspræster med fast hånd, ved rettens hjælp, inddrev deres fordringer.

Hr. Marcus Stuhr havde gennem sin 38 års embedstid ikke samlet sig rigdom, men havde konsolideret sin økonomi, således som det fremgik af skiftet efter ham. 5. december 1698 var herredsfogden i Frøs herred, Asmus Røpstorff i Vimtrup, ridefogden Joakim Wochatius, Røddinggaard, samt 6 vurderingsmænd i Skodborg præstegård for at registrere boet efter hr. Marcus Stuhr. Først så man på bygningerne.

Stuehuset eller salshuset lå øst-vest i gården og bestod af 24 fag, heraf var de 10 første fag, regnet fra vest, det bedste af huset, forsynet med loft, vinduer og døre samt paneler. Under dørsnet fandtes en jordkælder. Den midterste part af huset kunne kun vurderes til 3 rdl. faget. De 8 sidste fag hen til østerenden var den ringeste del af bygningen og sattes til 5 mark faget. Salshuset lå mod syd i gården, hvis tre andre sider lukkedes af lader og udhuse. I den østre lade var et »portfag«, formodentlig indkørselen til gården. Desuden fandtes et ovnhus med to skorstene, alt af tegl. Et lejehus, kaldet »Synderborrig«, lå sønden for præstetoften. Endelig omtales nok et hus, hvis betegnelse på grund af tingbogens tilstand er ulæselig, men antagelig var et enkehus. Der var 9 fag med vinduer og døre og »ellers som det forefindes«. I huset var en dobbelt skorsten af tegl og en lerovn. Vurderet til kun 2 mark faget var enkesædet åbenbart den mest forfaldne af præstegårdens bygninger. Til enkesædet hørte et lille ladehus.

Det fremgår af registreringerne, at alle præstegårdens bygninger blev betragtet som præstens ejendom og indgik i skiftet. I gården var der 5 heste, 9 køer, 7 ungnød og kvier, 8 stude og bøller, 17 får, 6 geder og 1 buk, 8 svin, 2 gæs og 1 gase. Af avlsredskaber var der 1 plov, 1 træharve og 1 jernharve; nogle vogne samt småredskaber. Ved gården fandtes 2 brønde med karme.

Vi træder nu inden for i salshuset og ser først vesterstuen. Her fandtes 2 stabel(stolpe)sengesteder af eg, 1 fyr skab med to låger, 2 ege skiver (borde) med åben fod. 1 gammel brødkiste. 1 gl. fyr skive. I bogkammeret var 1 lille stabelsengested, 1 gl. foldebænk, 1 løjbænk – men bøger nævnes ikke. Hr. Marcus Stuhr havde dog ejet en bogsamling, over hvilken der var lavet katalog. *Midtstuen* kunne opvise 1 ege kiste »med nogle jernbånd på«, 1 gl. ege skive, 4 små ege skrin, i lang ege skive med tæt

(lukket) fod under, 1 malet ege skab med 2 låger, 3 høje stole, 1 bauerstol, 2 bog (?) stole, 1 jernkakkellovn, 1 urværk, der vurderedes til 7 rdl. eller lige så højt som en hest. Over bordet i dørsnet fandtes »et klokbånd, lænker af sølv og krystalglas«, 5 rdl. Af dyner og sengetøj, af kobber- og tinsager var der en rigelighed i præstegården. Sølvtøjet, som enken ville beholde og derfor ikke nævnes enkeltvis, vejede 89 lod (ca. 1,4 kg), værdi 36 rdl. 2 mk. 12 sk.

Rugsæden opførtes som et særligt aktiv. Der var sået 24 skæpper myntrug, dvs. sået i nygødet jord, hver skæppe sat til 1 rdl. Desuden 40 skæpper 2. kær rug, dvs. sået i jord, der det foregående år havde været tilsået med rug, hver skæppe 2 mark. Endelig 21 skæpper 3. kær rug á 1 mark – alle priser beregnet efter det sandsynlige høstudbytte. Hele rugsæden vurderedes til 57 rdl. 2 mark.

Boets samlede værdi 534 rdl. 2 mark 14 sk. Men hr. Marcus Stuhr havde også haft gæld. Til hæderl. og vell. hr. Jürgen Stuhr i Flensborg skyldtes 36 rdl., kommunitetspenge 60 rdl., til Skodborg kirke 57 rdl. Johannes Stuhr og søsteren Cathrine Margrethe Stuhr fordrede efter kontrakt af 10. marts 1695 tilsammen 90 rdl. Tjenestekarlen Hans Pedersen havde 10 rdl. til gode. Herredsfogden og skriveren samt de 6 vurderingsmænd og »rettens bekostning« i alt 20 rdl. Endelig forlangte enken »til en hæderlig begravelse, ligesom det kan bevisliggøres at være bekostet på hendes sal. mands begravelse« 50 rdl. Med andre mindre gældsposter kunne boets samlede gæld opgøres til 388 rdl. 2 mk. 9 sk.

Hr. Marcus Stuhrs første hustru kendes ikke. Hans enke var Kirstine Andersdatter, hvis far var hr. Anders Clausen Slange, præst i Toftlund. I dette ægteskab var døtrene Øllegaard, Elsebeth og Marie, af disse var de to sidstnævnte endnu mindreårige og umyndige ved faderens død. Øllegaard var ved skiftets afholdelse gift med den nye præst i Skodborg hr. Jacob Jensen Buch, som formodentlig i nogen tid forinden havde betjent embedet. Hr. Claus Andersen Slange fra Toftlund indsattes som formynder for Elsebeth. Han lovede at forsørge pigen i to år med forsvarlige klæder »og om imidlertid hans indkomster blev forbedret«, ville han også forsørge hende det tredje år, og når disse åringer var forløbet, ville han give Elsebeth en skikkelig hædersklædning. Hr. Claus Andersen Slange var på nærværende tidspunkt næppe sognepræst i Toftlund, skønt tingbogen benævner ham som sådan. Han var altså broder til enken, men desuden gift med en ældre datter af hr. Marcus Stuhr.

Marie fik som formynder Jeb (?) Sørensen i Arnum, der også var af familien, idet han omtaler hr. Claus i Toftlund som sin svoger. Marie agtede moderen at beholde hos sig i tre år eller længere, om det kunne være til barnets fremtarv. Når disse år var gået, ville hr. Jacob Jensen Buch tage hende til sig »og gøre imod hende efter sin evne med føde og klæder, som

han agter at forsvare for Gud og mennesker«. Til gengæld skulle hr. Jacob beholde »samtlige bøgerne efter katalogen, undtagen »Stjerne-Himmel« og Johan Arendt »Prædiken over Salmerne«. Den første havde sønnen Johannes Stuhr fået foræret af faderen, mens denne var i sin velmagt. Den anden havde han fået foræret af sin stiftmoder.

Som lavværge havde Kirstine Andersdatter fået sr. Christen Jessen i Rødding, og efter tidens skik repræsenterede lavværgeren enken ved skiftet. Hr. Jacob Jensen Buch, som jo skulle overtage præstegården, beklagede sig over, at 10 fag af gårdens salshus var vurderet for højt, 8 rdl. faget. Han ønskede moderation, hvis ikke denne kunne gives, forlangte han skiftet opsat, så sagen kunne blive afgjort ved retten. Ligeledes klagede han over, at rugsæden var beregnet til boets indtægt (aktiver), og som han derfor skulle betale, mens han efter ordinansen og loven tilkom rugsæden uomtvistet. Om disse spørgsmål stod parterne til vedermålstning, dvs. at de drøftede problemerne, uden at der blev skrevet herom i tingbogen. Det endelige resultat blev, at enken lovede at afkorte 20 rdl. af de 50, hun skulle have til sine begravelsesudgifter. Rugsæden måtte hr. Jacob dog betale til en modereret pris.

Det var næppe tilfældigt, at den pris, hr. Jacob Jensen Buch kom til at betale for præstegårdens bygninger, besætning, redskaber osv. meget nær blev det samme beløb som den bortskyldige gæld. I praksis betød dette, at den nye præst overtog præstegården mod at betale formandens gæld. Denne balance kunne være såre ønskelig og kunne vel til dels skyldes familieskabet, selv om hr. Jacob som nævnt viste sig påpasselig i varetagelsen af sine egne interesser. Forskellen mellem boets aktiver og passiver, i alt 183 rdl. 2 mark 5 sk., var, hvad der blev at dele mellem enken og hendes tre døtre. Denne »formue« bestod i møbler, kobber- og tintøj osv., som på grundlag af den skete vurdering skulle deles i fire lige værdifulde parter. Fordelingen af parterne skete ved lodtrækning, idet hver fik værdier for 45 rdl. 2 mk. 5¹/₂ sk. Hermed kan sammenlignes, at de to ældre halv-søskende, Johannes og Cathrine Stuhr, tilsammen havde et tilgodehavende på 90 rdl., formodentlig deres arvepart.

Som det ses, blev der ved et sådant skifte passet nøje på, at enhver fik hvad den kunne tilkomme. Det kan måske synes mærkeligt, at der ikke omtales kontante penge i hr. Marcus Stuhrs efterladte bo. Underligt ville det dog være, om der ikke havde været rede penge i præstegården. Det samme kendes imidlertid fra mange lignende skifter – kontante penge omtales ikke. Rimeligvis har den efterladte ægtefælle stiltiende fået lov at beholde skillingerne på kistebunden, ligesom enken i dette tilfælde beholdt sølvtøjet, ganske vist mod at skulle betale en af gældsposterne.

Samtidig blev et sådant skifte en demonstration af slægtsammenholdet. Foruden de direkte arvinger var hr. Marcus Stuhrs børn af tidligere æg-

teskab(er) nærværende og underskrev protokollen. De nævnte formyndere skrev på deres myndlings vegne.

En udførligere redegørelse for slægten fremkom i 1730, da der atter holdtes et skifte i Skodborg.

»Underskrevne, nemlig jeg Johannes Marcussen Stuhr på mine egne og mine tvende svogre, velærværdige hr. Claus Andersen Slange, sognepræst for Toftlund menighed her udi Haderslevhus amt, og signeur Hans Hessel degn i Agerskov i samme amt, som har mine 2de søstre Lisbeth og Malene Marcusdøtre Stuhr til ægte, deres vegne efter den mig tilskrevne missive og fuldmagt af dato 11. hujus sidstleden, såvel som og på min salig søster Annike Marcusdatter Stuhr, afgangne Thomas Olsens hustru, som har boet i Nustrup, hendes efterladte 4 børn: Jørgen, Peder, og Marcus Thomassønner og Ølgaard Thomasdatter deres vegne – og jeg Johan Jørgen Marcussen Stuhr i Skodborg på mine egne vegne samt jeg Ølgaard Kristine Marcusdatter Stuhr, sal. hr. Jacob Buch, forhen sognepræst for Skodborg menighed, ligeledes her i Haderslevhus amt, såvel på mine egne som mine tvende søstre, Elsebeth Marcusdatter Stuhr, som har signeur Nicolaj Mathiassen i Jerndrup (?) til ægte, og Marie Marcusdatter Stuhr, sal. Mads Rafnsøe, forhen sognepræst fra Aulum menighed i Jylland, hans efterladte hustru, deres vegne, tilstår hermed, at siden vores svoger, Evert Tilmandsen, ligeledes boende heri Skodborg, som har haft vores sal. søster Cathrine Margrethe Marcusdatter Stuhr – den 2. juni i indeværende år ved døden er afgangne – til ægte, *har givet og udleveret os alt*, hvad løsøre og bogskab bemeldte vores søster udi hans bo indførte, da hun med ham *kom og var i ægteskab*. Dermed ovenskrevne arvinger og alle, som med rette burde og skulle arve, i alle måder for deres arvepræsentation efter hende er og skal være fornøjet og intet videre efter denne dag skal have at prætere enten af bemeldte Evert Tilmandsen eller hans arvinger, det være sig af hvad navn, det haves kunne, så skal vi og alle vore arvinger, fødte og ufødte, en for alle og alle for en, ved dette vores afkalds givelse efter forbemeldte vores sal. søster Cathrine Margrethe Marcusdatter Stuhr holde vores svoger Evert Tilmandsen og hans arvinger i alle optænkelige måder anger-, kravs- og skadeløs.

Datum Skodborg, den 22. november 1730

Johannes Stuhr
Ølgaard Christine,

Johan Jørgen Stuhr
sal. hr. Jacob Buchs.«

Dette arveafkald viser, at hr. Marcus Stuhr efterlod sig ikke så få efterkommere i Nordslesvig, mens ægteskabet mellem Cathrine Margrethe og Evert Tilmandsen var barnløst.

Vald. Andersen.

Kilde: Frøs herreds tingbøger for de nævnte år.

SKOLEN I STURSBØL

Børnene i Stursbøl skulle ikke gå i skole i Oksenvad, men passe den hjemlige undervisning gjorde de heller ikke. Kontorassistent Erl. Møller, Åbenrå, skriver fornøjeligt om skoleproblemerne i Stursbøl 1741–1847.

I den nordvestlige del af Oksenvad sogn, grænsende op til Jels sogn, ligger landsbyen Stursbøl. Her opholdt de brandenburgske hjælpetropper under Ritmester von Baranoff sig i året 1658. I det følgende år udbrød svære epidemier af pest og tyfus. Folk døde som fluer og mange flygtede til Haderslev og Ribe, men også der blev de indhentet af sygdommen. Da epidemierne i efteråret 1659 ebbede ud, lå store dele af Sønderjylland øde hen. I Gram herred var mellem 85 og 90 pct. af alle huse og gårde øde.

I 1660 og de følgende år begyndte der så småt igen at komme liv i de øde egne. Fra byerne vendte de overlevende hjem, fra Jylland kom mange til Sønderjylland og indrettede sig i de ledige gårde, og der blev atter noteret vielser og barnedåb i kirkebøgerne. Men i Stursbøl var det småt med tilgangen af nye beboere. Den magre, sandede jord var ikke eftertragtet, og snart trak lyngen sit tæppe over de udyrkede marker. Endnu omkring 1850 var kun 4 gårde i Stursbøl beboet, og indehaverne var meget fattige. Jord var der nok af, men dyrkningsformen var ekstensiv. Dyrene gik på græs på heden hele sommeren, og til vinteren slagtede man af ungkreaturerne til eget brug og solgte resten. Trods et betydeligt kohold var mælkeydelsen så ringe, at man måtte købe både smør og ost.

Et stort problem var børnenes skolegang. Degneskolen i Oksenvad var ivrig efter at få Stursbøllerne kendt pligtige til at sende deres børn til Oksenvad og navnlig i at få dem til at betale til skolen, men det ville blive dyre skolepenge for de fattige beboere i Stursbøl, og man prøvede derfor at klare sig ved at ansætte en lærer, som fik kost og ophold på skift hos beboerne.

I 1741 gav degn og skoleholder Hans Nielsen i Oksenvad afkald på contribution fra beboerne i Ørsted og Stursbøl, som havde ansat egen sko-

leholder. Dog tog han det forbehold, at det kun skulle gælde for ham selv og ikke for hans efterfølgere. Men i 1755 udnævnes hans søn Niels Hansen til degn og skoleholder i Oksenvad, og den 27. oktober bekendtgjorde pastor Tycho Lorenzen fra prædikestolen, at der nu skulle træffes en ordning angående skolen og skoleholderens løn. Han indkaldte to mænd fra hver by til møde hos sognefogeden umiddelbart efter gudstjenesten. Der mødte repræsentanter fra Oksenvad og Mølby, men ingen fra Stursbøl og Ørsted, som henholdt sig til den gamle degns afkald af 1741. Pastor Lorenzen indstillede til kirkevisitatorerne, at Stursbøl og Ørsted nu, hvor der var kommet en ny degn, fik tilhold om at contribuere til skolen i Oksenvad. Den 21. november 1755 resolverede amtmand og provst, at da degnen har bevist, at han har dygtighed til upåklageligt at kunne forestå undervisningen af børnene, formaner beboerne i Stursbøl og Ørsted til at betale til skolen i Oksenvad under tvangsmiddel og fængselsstraf.

Stursbøllerne var naturligvis ikke tilfredse med denne afgørelse og fortsatte deres kamp for at blive fri for skolepligten til Oksenvad, og ved kongelig resolution af 20. april 1771 opnåede de virkelig fritagelse mod at ansætte egen skoleholder. I mellemtiden havde man i Oksenvad været beskæftiget med nye skoleplaner. Først var der tale om at bygge en ny skole på en egnet grund i nærheden af kirken, men siden opnåede man godkendelse til i stedet at udvide degnens hus med fem fag. Hertil skulle også beboerne i Stursbøl og Ørsted betale. I deres nød henvendte Stursbøllerne sig til pastor Bøhme i Oksenvad og bad ham være behjælpelig med at affatte et bønsskrift om fritagelse for bidrag til skolen. Om forholdene i Stursbøl skrev pastor Bøhme på bøndernes vegne:

»Vi boe paa Heden, og der er i det heele Provsti, ja neppe i det hele Fyrstedømme ingen så mager Egn, følgelig ligger Byerne vidt adspredte, som forvolder, at Børnene ikke kand komme til Sogne-Skolen førend Pige-Børnene ere saa store, at de skal lære at kniple, for dermed at fortiene deres Brød, og Dreng-Børnene skal bruges til vort arbejde.

To af os i Stursbølle have det daglige Brød i vort Ansigts Sved uden alt for stor Nærings-Sorg, men de øvrige ere blod-arme. Den ene sidder med en liden Gaard, som contribuierer 2 Mk. 6 Skl. maanedlig og har mange Børn og meere Gjæld, den heele Gaard og Landboelet i Stursbølle besiddes af en fattig Enke, hvis Taarer udpressede af den yderste Nød er hendes Mad Dag og Nat. – Og hvad Søegaard er angaaende, da besiddes denne Gaard af tvende Mænd, der ved en ulykkelig Ildebrand i Ørsted, hvor deres Gaarde tilforn laae, mistede Huus og Hiem, alle deres Boe og Avlings Redskaber, ja, NB ogsaa alle deres Creature.«

Den 14. april 1772 kom følgende mærkelige afgørelse fra overretten og overkonsistoriet på Gottorp:

... thi når de ved Vor Bestemmelse af 20. april 1771 på betingelse af, at de bygger eget skolehus, befries for bidrag til degnen ved Oksenvad skole, så udstrækkes dette dog på ingen måde til degneboligen, og de må derfor yde bidrag til de fem fag til Oksenvad degne- og skolehus, som med god grund kræves af supplikanterne.

Altså skulle Stursbøllerne nok deltage i udgifterne til degneskolens tilbygning, men fremdeles være fritaget for at bidrage til driften. Men stadig holdt man i Oksenvad et vågent øje med, om de Stursbøller og Ørsteder nu også overholdt undervisningspligten, og i 1792 mente interessenterne i Oksenvads hovedskole at have grundlag for en ny klage til provsten, og man krævede, at enten skulle Stursbøllerne efterleve den kgl. resolution af 2. maj 1771 eller kendes bidragspligtige til hovedskolen.

Pastor Böhme erklærede den 7. maj 1793, at »han ville være tilfreds, når Ørstederne holde, ligesom hidindtil en Skolemester, der kand underviise deres Børn – og Stuursbøllerne bestandigen en, der er examineret af Deres Velærværdighed, da jo ieg som Præst skal sørge for, at Børnene lære at forstaae det, som Skolemestrene lærer dem at læse og lære udenad. At skrive og regne kand alle mine Skoleholdere næsten lige godt«. Den 20. september 1793 resolverede overconsistoriet, at Stursbøllerne og »die beyden Ausflütter zu Søegaard« efter de benævnte Omstændigheder hverken skulle holdes til hovedskolen eller til bygning af et eget skolehus, men skulle arrangere sig med hinanden som de kunne bedst med forsyning af deres skolemestre, og at de skulle forpligtes til ikke at antage andre end eksaminerede skolelærere med attest for deres virksomhed, heller ikke måtte de egenmægtigt dimittere disse.

Den 2. marts 1832 skrev gårdbesidderne skovfoged Iversen og Peter Petersen af Stursbøl, at skolelæreren fik ophold hos bønderne og gik på omgang på gårdene efter tøndetal. Da lærerens kontante løn derimod blev delt ligeligt imellem gårdmændene, ønskede man dette ændret, så også lønudgiften måtte fordeles efter tøndetal. Pastor Biørnsen i Oksenvad kunne anbefale, og hvis de to store gårdejere, som var meget fattige, ikke var enige heri, måtte »die kleine närrische Anstalt« hellere ophæves og undervisningen lægges ind under Oksenvad skole.

I året 1836 flyttede Jørgen Thorø til Stursbøl. Samme år blev den aldende J. R. Frydlund antaget til lærer i Stursbøl. Den 20. maj 1836 samledes beboerne hos gårdmand C. M. Dahl og oprettede en kontrakt om skolens indretning. Gårdmand Dahl skulle have 5 rdl. årlig for afbenyttelse til skolestue af et værelse i den østre ende af den søndre længe med egen

Forsømmelsesliste
for Stursbøl skole fra 1te August til 1te Decbr. 1836.

Navn	Navn	Udskrevet	August	September	October	November	2 Okt.	Bemærkninger
		13	10	8	12	12	8	
		10	8	12	12	8	10	
		8	12	12	8	10	8	
		12	12	8	10	8	12	
		12	8	10	8	12	10	
		8	12	12	8	10	8	
		10	1	2	19	22	44	
		7	1	2	19	22	44	

J. R. Frøyslund

Forsømmelsesliste for Stursbøl skole fra 1. august til 1. december 1836.

indgang og kakkellovn. Dette værelse skulle han sætte i tilbørlig stand med nyt murstensgulv og reparation af loft og vinduer. Plads til brændsel skulle følge med skolestuen. Desuden skulle Dahl forpligtige sig til at levere skolelæreren den fornødne seng mod en godtgørelse på 1 rdl. årlig fra de øvrige interessenter.

Det kunne jo blive en fin lille skole, men med skolegangen blev det nok så som så. Jørgen Thorøe fik en bøde for at have holdt sine børn fra skolen, og i forbindelse med sagen blev ovenstående forsømmelsesliste udfærdiget af skolelæreren.

Endnu et forsøg på at få Stursbøl kendt bidragspligtig til Oksenvad blev foretaget i 1847. Oksenvaderne havde små indtægter og store udgifter til skolen og var ikke tilfredse med, at Stursbøllerne helt unddrog sig skoleudgifterne. Efter rescript af 1798 var de løst fra Oksenvad mod selv at holde eksamineret skoleholder. Det havde de ikke gjort i flere år. Hertil bestemte visitatorerne, at såfremt Stursbøllerne ikke opfyldte de i reskriptet anførte betingelser, ville de være at indlemme under Oksenvad.

E. Møller

Haderslev amtsarkiv.

Socialisterne og Flensborg

Redaktør Bjørn Svensson, Haderslev, fremdrager nogle træk til belysning af Flensborgs arbejderbevægelses nationale historie.

Flensborg Avis var ikke og kunne ikke være socialistvenlig, skriver bibliotekslektor Poul Kürstein side 36 i avisens jubilæumsbog; han fortsætter: »Dens omtale af socialdemokraterne i Danmark var hånlig. Den 21. april 1872 hedder det: »Socialdemokraterne i Flensborg vil holde flere møder i disse dage. Herr Poul Geleff siges at være kommet hertil for at gå de tyske socialdemokraters ærinde.««

Poul Kürstein strejfer her et problem, som engang fortjener at tages op til en grundigere undersøgelse. Det følgende kan bidrage til, at en skæv synsvinkel ikke vokser sig fast.

Da Jens Jessen kom i redaktørstolen, arbejdede han på at undgå et modsætningsforhold til socialdemokraternes sociale program (se jubilæumsbogen side 128) og også på anden måde rakte han hånden frem (Valgtaler, side 15), men de danske socialdemokrater støttede som internationalister de tyske socialdemokrater imod de danske kandidater, og på dette punkt var der ingen mulighed for forståelse. Hvis det er bemærkningen om Geleff, der går de tyske socialdemokraters ærinde, Kürstein finder hånlig, har han uret. Den har uden tvivl været i nøje overensstemmelse med kendsgerningerne. Samarbejdet mellem de danske og de tyske socialdemokrater førte til, at de danske aktivt gik ind i valgkampen for de tyske socialdemokrater 1876 med henblik på januarvalget 1877. Den 14. december 1876 kom Socialdemokraten med et særnummer, der som valgpropaganda blev uddelt i Sønderjylland i et oplag på ikke mindre end 10.000, og danske og tyske partiopbråb i dette valgnummer opfordrede de danske arbejdere i Sønderjylland til at stemme på de tyske kandidater Brückmann fra Altona og Heinzl fra Kiel. Men man nøjedes ikke hermed. Man mistænkeliggjorde de danske ledere, satte deres danskhed i gåseøjne, opfordrede til ikke at læse det danske blad Dannevirke osv. osv. De sønderjyske arbejdere blev formanet »til at opgive alt maskepi med storborgere og kapitalister, selv om de taler det samme sprog som I«, de skulle vende sig fra deres »såkaldte »danksindede« nationalliberale ledere«, thi »hvis I tror, at den nationalliberale kapitalist og storborger har nogen sand følelse for sit fædreland og sit folk, da tager I fejl«, og »vedbliver I som hidtil at rende i hælene på de nationalliberale, der modtager parolen fra folkefrihedens største fjender i Danmark, da må I være overbeviste om, at I mister al sym-

pati hos Eders tidligere landsmænd, fordi *vi* sætter friheden, ligheden og broderskabet som de højeste goder, langt over fædreland og nationalitet.« Underskrevet af Louis Pio »i det danske socialdemokratiske arbejderpartis navn«.

Målbevidst rettede socialdemokraterne i Flensborg mere og mere skytset mod Gustav Johannsen, og ved valget i 1886 lykkedes det at opnå en betydelig socialdemokratisk fremgang på det danske stemmetals bekostning, hvilket resulterede i, at danskerne mistede valgkredsen for steds. Gustav Johannsen gled ud af den tyske rigsdag og erstattedes af den tyske borgerlige kandidat Gottburgsen. Det danske valgnederlag i Flensborg blev den 1. april 1886 kommenteret således af Socialdemokraten: »Hellere denne tilvækst for vore brødre i Tyskland end en tilvækst for det parti, hvis fædreland er den plet og klat, hvor hadet til fremmede nationer gror stærkest.« Et par dage efter en supplerende kommentar: »At de slesvigske arbejdere, som har givet Heinzl deres stemme, ikke mere længes til det forhenværende fædreland, bør ikke forundre.«

Da dagen kom, hvor de sønderjyske arbejdere kunne vælge fædreland, kunne vælge mellem Danmark og Tyskland, forholdt de danske socialdemokrater sig neutrale. Herom skrev den socialdemokratiske folketingsmand I. P. Nielsen i Kulturkampens decemberhæfte 1937: »Det danske socialdemokrati stillede sig i afstemningstiden på det standpunkt, at det ikke ville blande sig i afstemningen. Den sønderjyske befolkning måtte selv frit bestemme sin skæbne uden indblanding udefra. Dette standpunkt var – trods de angreb, vi har været ude for – det eneste korrekte.«

Helt passivt var I. P. Niensens parti dog ikke. I februar 1919 samledes det internationale socialdemokrati i Bern bl. a. for at drøfte retningslinjerne for freden. Danske og tyske socialdemokrater gik her sammen om et afstemningsforslag for Nordlesvig, som partifæller i de andre skandinaviske lande ikke fandt vidtgående nok. I. P. Niensens beretning i Aabenraa Amts Socialdemokrat 22. august 1929 (her citeret efter Grænsevagten 1929 side 321) lød således:

»Der var fra de andre skandinaviske partifæller fremkommet en anden tanke til ordning af det dansk-tyske mellemværende, som gik ud på, at alt, hvad påviseligt i 1864 var dansk, skulle føres tilbage til Danmark igen. Eventuelt kunne der da efter 20 års forløb foretages en afstemning iblandt befolkningen. Motiveringen for denne tanke var, at socialdemokratiet måtte afvise en voldspolitik både tidligere og ikke mindst nu, hvor verden stod over for en ny fredslutning. Og når to stormagter i 1864 havde taget ikke alene, hvad der muligvis kulturelt og sprogligt tilhørte dem, men dele, der absolut ikke tilhørte dem, så var det voldspolitik, og socialdemokratiet kunne ikke godkende en opfattelse, der bestod deri, at blot man beholdt det, man på den måde havde taget, tilstrækkeligt længe, og be-

I. P. Nielsen.

handlede den indfødte befolkning tilstrækkeligt hårdhændet, så man fik den nationaliseret, så var det med rette disse stormagters ejendom. Jeg anerkendte fuldt ud det moralske standpunkt, der lå til grund for denne opfattelse, men jeg var imod forslaget af hensyn til mit eget lands fremtid og af hensyn til det uhyggelige, der ville følge af at løsrive store befolkningsdele fra et land og folk, som de følte sig hjemme hos.«

De slesvig-holstenske socialdemokrater var – som man kan læse i Håndbog i det slesvigske spørgsmåls historie, bind II –, hverken neutrale eller tilbageholdende. De tøvede ikke med at udnytte den indflydelse, som deres partikammerater i Danmark havde været med til at give dem. De underskrev, på linie med de tyske borgerlige partier, protester imod en grænseflytning. De protesterede imod en afstemning. Hvis en afstemning

ikke kunne undgås, protesterede de imod, at den omfattede et mindre område end hele hertugdømmet Slesvig (der havde dansk flertal i 1867, men nu havde fået tysk flertal). De protesterede imod enhver afståelse af landområde, men hvis afståelse ikke kunne undgås, protesterede de imod at afstå distrikter, der havde mindre end $\frac{2}{3}$ dansk flertal og vel at mærke ikke af de afgivne stemmer, men af de valgeberettigede. Alle socialdemokraternes kanaler blev benyttet. F. eks. vedtog en delegeretforsamling af de nordslesvigske arbejder- og soldaterråd den 15. januar 1919 en protest imod en grænseflytning: »Nationalitetsprincippet kan altså ikke løses ved en grænseregulering. Tusinder af tyske ville imidlertid blive udstødt af den frie tyske republik for at blive undersætter i den danske kongestat.« (Frede Nielsen: Fra udmark til forpost, side 101). Da det første danske stormøde blev holdt i Flensborg den 22. november 1918, foranledigede det tyske udvalg og arbejder- og soldaterrådet, at der mødte så mange tyskere frem, at de kunne erobre mødet og give det tysk fortegn, så danskerne i lang tid efter ikke turde indkalde lignende møder (Flensburg, Geschichte einer Grenzstadt, side 409). Den 29. marts 1919 forpligtede det flensborgske socialdemokratiske førstemand P. Michelsen på et møde sit parti med parolen: »Wir sind deutsch und wollen deutsch bleiben!« Men da Valdemar Sørensen, der indtog andenpladsen i partiorganisationen, reagerede ved åbent at melde sig i de danske rækker, blev han ekskluderet af sit parti, skønt et stort mindretal stemte imod.

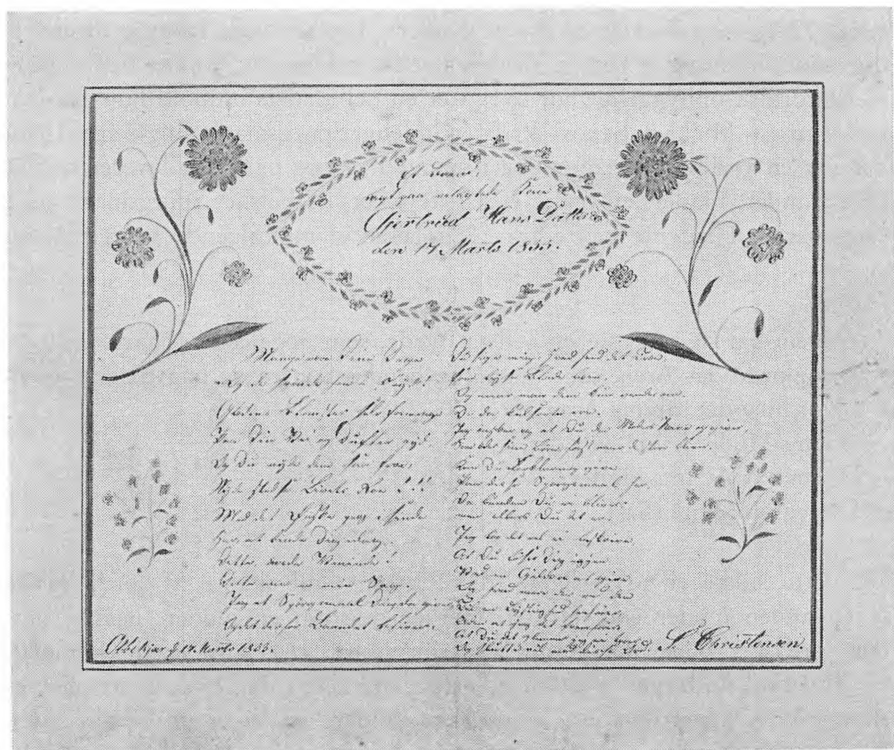
De flensborgske arbejdere var så at sige blevet kastet i armene på det tyske socialdemokrati, og at partiorganisationens indflydelse virkelig fik betydning, da afgørelsen blev truffet i 1920, kan man finde bekræftet mange steder, blandt andet i I. P. Mindebogen, side 121, hvor redaktør Tage Jessen har skrevet:

»Efter den første verdenskrig sendte Stauning I. P. Nielsen til Flensborg for at sondere stemningen i den omstridte by. Første gang var i 1919. I. P. anså det for sandsynligt, at halvdelen – måske et flertal – ville stemme for Danmark, idet arbejderbevægelsen var dansk-orienteret. »Her havde I. P. Nielsen ret«, erklærede den fhv. socialdemokratiske redaktør Hugo Hellwig, hvis danske moder efter 1920 var et trofast medlem af Den slesvigske forening, efter 1945. – Anden gang var i begyndelsen af 1920. Ved sin hjemkomst til København spåede I. P. et stort tysk flertal. »Heri havde han også ret«, fortalte H. Hellwig efter 1945. I 1919-20 havde hovedmassen af den flensborgske arbejderbevægelse nemlig rettet sig efter det rigstyske socialdemokratiske partiparole, hvorefter der til trods for den tabte krig skulle være større muligheder for demokrati og fremskridt i Weimar-republikken end i det lille danske monarki.«

Mangfoldige indflydelser gjorde sig gældende i den hektiske afstemningstid, og f. eks. den velberegnede meddelelse 12. marts 1920 – to

dage før afstemningen i Flensborgzonen – fra direktionerne for byens to store arbejdspladser, Skibsværftet og Kobbermøllen, om at de ville lukke og flytte sydpå, hvis Flensborg blev dansk, har jo nok gjort sit. Men den tillid, de danske socialdemokrater havde arbejdet på at tilvejebringe hos de sønderjyske arbejdere i forholdet til de tyske partifæller på danske landsmænds bekostning, har givetvis også sat sig spor i stemmetallene ved afstemningerne i 1920.

Bjørn Svensson

Det gamle bindebrev fra 1833, hvis gåder nu er delvis løst.

Forsøg på at gætte to gåder - til lidt lystig tidsfordriv

I »Sønderjysk Månedsskrift« for september var aftrykt et bindebrev fra 1833. Og redaktøren spurgte, om nogen af læserne kunne løse de to gåder, som bindebrevet indeholder (S.286f). Det er jo en god tidsfordriv at

gætte gåder. Så jeg har forsøgt mig med disse to og mener at have fundet løsningen på den ene. Hør nu her:

I bindebrevet står: »Jeg ønsker og at Du den Moders Navn opgiver, Som æder sine Børn først naar de store bliver«. Den tone af spøg, der høres gennem disse linjer og altid præger de gamle bindebreve, fører tanken hen mod en eller anden spøgefuld tryksag, som brevskriveren kan have kendt. Og da er det nærliggende at slå op i et lille hæfte, der 1805 udgik fra Jens Senebergs Trykkeri i Haderslev. Det bærer titlen: »*Underlige Spørgsmaale, lystige at høre og læse, og at købe, for dem, som dertil lyst have. Tilligemed Tvende af Æsopi Fabler*«. Hæftet er en tryksag til uskyldig underholdning – her og der en kende grovkornet, andre steder nærmest moralsk-opbyggelig. For øvrigt er en del af dets indhold lånt fra den tyske præst Michael Saxos skrift »Gudelig Spørgsmaals-Bog« fra 1593, der var en yndet opbyggelsesbog i mange hjem og også har leveret stoffet til et andet Haderslev-tryk, etbladstrykket »Bibelske Spørgsmaal med Gjensvar«¹. I nævnte hæfte fra 1805 læser vi nu følgende spørgsmål og svar:

»Hvem bar den meeste og bedste Byrde, som nogensinde baaret er?
Det gjorde det Asen, som Maria og hendes Søn reede paa til Ægypten.
Hvor blev det samme Asen af?
Adams Moder haver ædt det.
Hvem var Adams Moder?
Det var Jorden« (S.3).

Og dette sidste er jo rigtigt: Adam, hvem Gud skabte af jord, havde ingen anden moder end Jorden. Her er tale om en moder, nemlig moder Jord. Og hun æder stadig alle sine børn. »Af Jord er du kommet, til Jord skal du blive« – sådan lyder det den dag i dag over hvert menneskes grav. Og om de fleste mennesker gælder, at de »store bliver«, som bindebrevet skriver.

Den tanke er ikke let at komme udenom, at brevets forfatter har kendt Haderslev-hæftet og her, hvor han ville stille dets modtager over for en gåde, der ikke var så ligetil at gætte, med vilje har omformet hæftets spørgsmål efter sit brug. Der er næppe tvivl om, at de »Underlige Spørgsmaale« fra 1805, der som de mange andre Haderslev-tryk i datiden har været kendt viden om, her har lagt vor brevsriver ordene i pennen. Og hermed skulle brevets ene gåde være løst.

Den anden derimod tør jeg ikke sige, at jeg kan løse med sikkerhed. Men jeg vover at gætte – det må man jo netop, når det gælder gåder. I bindebrevet læser vi: »Du sige mig, Hvad heed det Træ Som lyse Blade bære, Og naar man dem kun vende om, De da kulsorte ere«. Hæftet 1805

fortæller ganske vist intet om et så mærkværdigt træ. Men er det ikke nærliggende at tænke sig, at brevskriveren har brugt et eller andet stof i det nævnte hæfte også her, siden han er afhængig af det med hensyn til førstnævnte gåde? Og nu taler hæftet netop noget om et træ. Side 4 læser vi:

»Hvilket er det bedste Træe, som mindst bliver brændt?

Det er Viintræet«.

Og på første side står dette vers:

»Jeg tjener ingen meeer, så snart man mig forøder

Udaf min Moders Bug, i hvilken jeg forsøder

Den bittre Græmmelse: er tør foruden Kraft,

Og giver dog fra mig den allersødest' Saft«.

hvorunder er trykt på hovedet ordene »Et Viintræe«. Vel er her ikke tale om lyse eller kulsorte blade. Men kan ikke alligevel hæftets ord om vintræet have været i brevskriverens tanke? I alt fald har vintræets frugt en dobbelt virkning i både »lys« og »kulsort« retning – en virkning, der vel heller ikke altid udeblev ved de gilder, som bindebrevene opfordrede til. Og med dette i tanke kan brevskriveren formodes her at have digtet frit ud fra hæftets ord om vintræet. Men lad nu dette være det gætterri, det er! Måske kan en anden læser her give en bedre forklaring.

Til slut skal nævnes, at bindebrevets dato – den 17. marts – ikke er nogen tilfældighed. Denne dag hedder i kalenderen Sct. Gertruds dag – se f. eks. vor gamle slesvigske kalendermand Niels Heldvads skrift »Calendariographia Sacra« 1618 under 17. marts eller den dag i dag »Sprogforeningens Almanak«². Og brevets modtager bærer jo navnet Gjertrud Hansdatter. Dagen er altså hendes navnedag. Og netop på folks navnedag var det skik at »binde« dem med bindebrevets spøgefulde bånd og derved give anledning til et lystigt samvær³.

Urban Schrøder

1. V. E. Clausen: Det folkelige danske træsnit i etbladstryk 1650–1870, København 1961, s. 117 f.
2. Niels Heldvad melder, at Sanct Gertrud var »Pipini Daatter / en Christelige Jomfru / megit from oc barmhiertig imod de Fattige / hun døde Anno Christi 634«, og Pave Honorius III »skreff hinde i Guds Helligens Register«.
3. Et vigtigt arbejde om bindebrevene med mange – også sønderjyske – eksempler er Johannes Evald Tang Kristensen: Danske Bindebreve, i tidsskriftet »Sprog og Kultur« II, 1933, s. 129–97.

Videnskabeligt projekt om den om den dansk-tyske grænse

Ved Aarhus Universitet er et større forskningsprojekt om de dansk-tyske grænseforhold i det 19. og 20. århundrede ved at blive sat i gang. Man har søgt Statens Samfundsvidenskabelige Forskningsråd om økonomisk støtte dertil, og det er tanken, at projektet skal løbe over tre år, fra 1970 til 1973. De planlagte undersøgelser forvaltes under Historisk Institut ved Aarhus Universitet og ledes af professor Jørgen Weibull, universitetslektor Lorenz Rerup og professor H. P. Clausen. De to sidstnævnte vil næppe være ukendte for historisk interesserede sønderjyder. Jørgen Weibull derimod kommer fra Lund og har siden 1967 været tilknyttet Aarhus Universitet som professor i det 20. århundredes historie. Derudover kan man påregne at drage fordel af professor Troels Finks indgående kendskab til de spørgsmål, projektet vil tage op til undersøgelse, samt af dennes muligheder for at formidle nødvendige kontakter til lokale sønderjyske kredse.

Den videnskabelige undersøgelse, som i de kommende år skal føres ud i livet, betegner i mange henseender noget nyt inden for den historiske og samfundsvidenskabelige forskning.

For det første er det tanken, at der skal etableres et tværvidenskabeligt samarbejde, i hvilket foruden historikere også politologer, sociologer og økonomer skal inddrages. Disse vil nemlig beherske metodiske arbejdsformer, der gør det muligt at tage problemer op til behandling, som en historiker normalt ikke selv har forudsætninger for at løse.

Et sådant tværfagligt samarbejde er i høj grad i sig selv et nyt og interessant eksperiment, der vil kunne åbne store perspektiver.

Men derudover er selve sigtet med det projekt, man er i færd med at starte i Århus, også mere omfattende, end det er tilfældet for en historisk undersøgelse i traditionel forstand, som går ud på at beskrive og forklare udviklingsforløb og tilstande i fortiden.

Det er nemlig led i et større internationalt projekt. Ved Lunds universitet er der således startet en lignende grænseundersøgelse under ledelse af docent Sven Tägil, som blev præsenteret i Sønderjysk Månedsskrifts septemhernummer. Den svenske undersøgelse skal foruden at omfatte den dansk-tyske grænse i mellemkrigstiden også omfatte centraleuropæiske grænseproblemer i samme tidsrum samt *afrikanske* grænseproblemer, hvilket igen har åbnet muligheder for samarbejde med andre udenlandske forskningsinstitutioner som for eksempel Haile Selassie universitetet i Addis Abeba.

Man vil nu i forbindelse med disse studier også forsøge at formulere mere generelle teorier og skabe et fastere apparatur af veldefinerede begreber, der kan tjene til forståelse og forklaring af, hvilke faktorer der medvirker til dels at skabe konflikter og på den anden side til at stabilisere forholdene omkring stats- og nationsgrænser i almindelighed. Således har man i denne sammenhæng stillet sig det vigtige spørgsmål: Hvordan kan man mere eksakt måle intensiteten af en konflikt ved en grænse?

Som det ses, er det hensigten, at de forestående videnskabelige undersøgelser ved Aarhus Universitet ikke alene skal kunne bidrage til at udvide vort kendskab til grænselandets historie. De skal tillige kunne bidrage til en afklaring og nøjere bestemmelse af de begreber og mere eller mindre bevidste forestillinger, tankebaner og teorier, på grundlag af hvilke vi opfatter og forklarer udviklingen omkring den dansk-tyske grænse og statsgrænser i almindelighed.

Den 25. august blev der på Aarhus Universitet afholdt den første egentlige arbejdskonference med deltagelse af implicerede fra Lund og Århus.

Denne formede sig for det første som en gennemgang og diskussion af afsluttede og igangværende undersøgelser og arbejder inden for det område, projektet skal dække. Derudover diskuteredes samarbejdsformer og arbejdsdeling, og man traf aftaler om gensidig orientering om, hvilke emner og problemer, man ville beskæftige sig med, udveksling af undersøgelsesresultater, samarbejde om arkivrejser og referater, mikrofilm og fotokopier af kildemateriale.

Med hensyn til det projekt, der nu er under udvikling i Århus, er planerne for det kommende arbejde foreløbig ret løst skitseret, men de kan dog sammenfattes på følgende måde:

Man vil antagelig i første omgang til dels koncentrere sig om tidsrummet fra 1939 til 1955. Inden for denne periode findes en række afsluttede og dels endnu ikke helt fuldendte undersøgelser, og det vil derfor være i tilknytning til denne periode, der hurtigst vil kunne skabes mulighed for at fremlægge resultater til offentliggørelse.

Men derudover blev der opstillet en liste på fire emneområder, som man – uden egentlig tidsmæssig fastsættelse – især ville rette opmærksomheden imod. Disse var:

- 1) De nationale mindretals sociale sammensætning og rekruttering.
- 2) De økonomiske forhold i grænseområderne og mindretallenes økonomiske baggrund.
- 3) Valganalyser – herunder valgresultaterne sat i forhold til sociale grupperinger.
- 4) Presseforhold og -problemer, herunder udbredelse, økonomiske forhold m.m.

Erik Stenz

BOGANMELDELSER

DANSK-TYSK DIALOG.

Schlegelberger/Hoffmeyer: Der euro-päische Aufbruch (Billigbog nr. 4 i se-rien Die deutsch-dänischen Bücher d+d /Christian Wolff Verlag, Flensburg).

I den i øvrigt meget fortjenstfulde d+d serie foreligger her et bind, som fore-kommer at være lidt af en misforståelse. Det har to forfattere, en dansk og en tysk, henholdsvis rektor Johs. Hoff-meyer, Grenå, og dr. Hartwig Schlegel-berger, der er indenrigsminister i lands-regeringen i Kiel. Da udenrigspolitik-ken henhører under Bonn, er det meget naturligt, at dr. Schlegelberger grundigt forklarer en slesvig-holstensk indenrigs-ministers ret til at blande sig i de dansk-tyske anliggender. Han konstaterer derefter, at målet for den slesvig-holstenske politik »im Sinne einer poli-tischen Nachbarschaft« må være at styrke alle de kræfter hos den danske nabo, der trækker de politiske og per-sonlige interesser mod syd (side 54), og i Bonn at sikre, at Danmark kommer med i Fællesmarkedet (side 59). Thi hvis Danmark ved at knytte sig nær-mere til Norden løser sig fra Mellem-europa, vil det ikke blot betyde økono-miske og militære tab, men fremfor alt have til følge, at man også mister et tilskud af nordisk kultur og åndshold-ning, som der er stærkt behov for i det kommende Europa som en naturlig modvægt til det romanske og det sla-viske.

Dr. Schlegelberger går åbent ind på de modsætningsforhold, der kan findes optegnet i grænselandets historie, og han gør det ofte med en vidtgående forståelse for danske synspunkter. Al respekt for dette tyske debatindlæg, selv om det naturligvis ikke kan und-gås, at en dansk læser føler den tyske slagside, f. eks. hvor forfatteren side 46-48 fremhæver seks punkter i den

udvikling, der førte fra 1810 frem til folkeafstemningen i 1920, og kraftigere endnu side 48-49, der omhandler tiden 1920-45.

Men dr. Schlegelbergers halvdel af bogen har til overskrift »Aus deutscher Sicht«, og opgaven at sørge for afba-lanceringen må da tilfalde rektor Hoff-meyer, der skriver under titlen »Aus dänischer Sicht«. Her glipper det des-værrer. Rektor Hoffmeyer har misfor-stået sin opgave og giver dialogen for-kert adresse. Han ser det ikke som sin opgave at forklare de danske synspun-ter og deres baggrund, men skildrer side op og side ned de synspunkter, som Vartovkredsen har forfægtet i mere el-ler mindre modstrid med traditionelle standpunkter. Kredens kerne bestod af højskoleforstander Poul Engberg, Snog-høj, chefredaktør Bent A. Koch, Kriste-ligt Dagblad, landsretssagfører A. Ri-chard Møller, sydslesvigeren, amanuen-sis, mag. art. Lorenz Rerup og rektor Johannes Hoffmeyer. Det kan måske være rimeligt nok at få skrevet kredsens historie, og rektor Hoffmeyers skildring kunne til nød have været på sin plads i en publikation, der henvend-te sig til et dansk publikum, navnlig da, hvis han havde sørget for at udstyre de mange aviscitater med dato, så man var i stand til at slå de valgte uddrag efter. Men i en tysk bog hører kredens polemik imod den almindelige dan-ske opfattelse da kun hjemme som et sidetema, ikke som hovedemnet. Opga-ven i det foreliggende skrift måtte for den danske forfatter være at fremføre det, der taler for og imod et dansk sam-arbejde med Tyskland i europaperspek-tiv samt pege på de problemer, der lig-ger hen ad vejen. Rektor Hoffmeyer røber side 87-88, at han ikke er uden forståelse herfor. Han nævner, at det vil være uoprigtigt i en dansk-tysk dia-log at forbigå de stærke danske forbe-hold over for det tyske: »Fundamentet bliver for skrøbeligt, hvis vi her viger udenom.« Hvorefter rektor Hoffmeyer

stort set viger udenom. Selvfølgelig er der spredte bemærkninger hist og her i en enkelt linie, f. eks. side 87 om de to blodige krige 1848–50 og 1864 (der for resten tilsammen gav Danmark mindre tab, end Nordslesvig alene måtte bære i den første verdenskrig) og om undertrykkelsen under fremmedherredømmet. Nej, jeg er uretfærdig. Herom står der tre linier.

Men hovedlinien i rektor Hoffmeyers fremstilling er en kritik af danske standpunkter. Og kritikken spænder lige fra Regenburgs progreskripter i tiden mellem de slesvigske krige (side 93) til »spærreklausulen« i den danske valglov (side 127). Selv om hr. Hoffmeyer er modstander, burde han ikke forspilde en sådan chance for at forklare et tysk publikum, hvad der fra dansk side er fremført til forsvar. Det er beklageligt, at man skal finde den tyske forfatter mere fair over for det danske standpunkt end den danske forfatter. Dr. Schlegelberger redegør side 45 for indholdet af de kritiserede progreskripter, der var mere ukloge end just umådeholdne, medens rektor Hoffmeyer side 93 uden nærmere omtale konstaterer, at Regenburg førte den hårde hånds politik. Dr. Schlegelberger går side 67 ind for, at mindretallene skal repræsenteres i parlamenterne i København, henholdsvis i Kiel (dog ikke længere Bonn) uden hensyn til stemmetal, medens rektor Hoffmeyer side 126–127 anerkender den tyske ophævelse af 5 pct.-klausulen, hvorimod det »endnu ikke er lykkedes« at få flertal i Folketinget for en ophævelse af 2 pct.-klausulen i den danske valglov, »skønt mange danske stemmer har løftet sig for at imødekomme det tyske mindretal«. Dette er en helt urimelig vejledning at give et tysk publikum, når kendsgerningen er, at selv under 2 pct.-klausulen kan det tyske mindretal få en plads i det danske folketing med langt færre stemmer, end sydslesvigerne skal mønstre for at få en plads i landdagen i Kiel

efter ophævelsen af 5 pct.-klausulen. Og hvorfor skrive så florumvundet, at 5 pct.-klausulen blev ophævet i 1955 som følge af de »dansk-tyske mindretalsrådslagninger«. Som man kan læse i bilaget til Schlegelbergers artikel side 75, måtte Bonn-regeringen forpligte sig til at arbejde for ophævelsen af den slesvig-holstenske 5 pct.-klausul. Skønt de dansk-tyske regeringserklæringer af 1955 ellers lagde vægt på paralleliteten, afgav den danske regering ikke lignende løfter. Situationen var nemlig den, at hjemmetyskerne havde en mand i folketinget på 9.721 stemmer, medens de danske sydslesvigerne trods deres 42.242 stemmer ikke havde kunnet få noget mandat i Kiel, dels på grund af 5 pct.-klausulen, dels fordi den slesvig-holstenske regering derudover ved valggeometriske omlægninger af de to flensborgske kredse havde sikret sig imod, at det danske mindretal kunne opnå noget mandat. Der Nordschleswiger har ført en valgkampagne på dette spørgsmål, en kampagne, som er helt ubegribelig, men endnu mere overraskende er det, at en dansk talsmand, der får lejlighed til at fremlægge problemet for et tysk publikum, forskertser chancen, fordi han lægger mere vægt på at lufte egne meninger end på at forklare det danske standpunkt. Han gavner ikke det dansk-tyske samarbejde ved at forsømme at orientere tyske læsere om, at der også kan siges noget til fordel for det officielle danske standpunkt.

Rektor Hoffmeyer har i det hele taget haft for travlt med at hyppe egne kartofler. I opremnsningen af dansk-tyske dialog-stævner har han overset et af de tidligste og vigtigste, nemlig tyske mindretalsrepræsentanters møde med en repræsentation for Danske Samfund den 15. februar 1950 (se side 317 i Ernst Siegfried Hansens Disteln am Wege, hvori datoen fremhæves som et vendepunkt, og side 124 i Kai Edvard Larsens bog »Fra en stormfuld tid«). Det var ganske vist heller ikke Vartov-

kredsen, men traditionelle danske grænse-landsrepræsentanter, der her sad på den danske side af bordet.

Vartovkredsens tyske samtalepartnere bliver udførligt refereret. Jeg har stadig ikke noget imod det, hvis det var sket med henblik på et dansk publikum og under en anden titel end den dog noget forpligtende »Aus dänischer Sicht«, men i den givne sammenhæng ville det bedre orientere tyske læsere om danske reservationer, hvis rektor Hoffmeyer ikke havde nøjedes med side 103–106 at referere den tyske overregeringsråd Axel Henningsen, der bl. a. roste Kielerklæringen, fordi den fastslog, at national stillingtagen hverken måtte bestrides eller efterprøves. Den pæne mand fortsatte med en bemærkning om, at propagandaens intensitet og karakteren af nogle af de anvendte midler undertiden kunne gøre slesvigeren usikker, hvorefter man måtte forstå, at noget sådant tog Axel Henningsen afstand fra. Hvor var tyske læsere blevet meget klogere, om rektor Hoffmeyer havde gjort den tilføjelse om Axel Henningsen, at han i 1952 som overordnet skolemyndighed havde godkendt et anonymt flyveblad, inden det blev sendt til forældre, der havde deres børn i danske skoler i Sydslesvig. Der stod: »Tyske forældre, overvej derfor grundigt, hvad I gør mod Eders børn, når I sender dem i en dansk skole. I river dem ud af deres nationalitet, I gør dem fremmede for deres kammerater, I giver dem en halv uddannelse, I giver afkald på rettigheder, I lader dem komme bagud ved valg af erhverv. Er et ferieophold i Danmark og et stykke kage fra dansk hånd så meget værd? Lad Eders børn komme derhen, hvor de hører hjemme, i den tyske skole« (se side 167 i tidsskriftet »Front og bro«, oktober 1955). Axel Henningsen, der i 1952 tilsyneladende havde glemmt, at i følge Kielerklæringen afsnit II 3 skulle forældre frit kunne afgøre, om de ville sende deres børn i dansk skole,

fastholdt i Der Nordschleswiger 12. juni 1954 berettigelsen af at lægge pres på forældrene gennem et flyveskrift som det citerede. Året efter var han indbudt som taler af Vartovkredsen, og nu i 1969 finder rektor Hoffmeyer det af betydning, at tyske læsere får tre siders referat af hans udtalelser på mødet (»Aus dänischer Sicht«!), hvorimod forskellen mellem teori og praksis end ikke antydes.

Ikke mindre end 40 sider af Johs. Hoffmeyers bidrag på ialt 90 sider er fyldt med ordrette citater af Bent A. Kochs taler og artikler og andres meninger herom. Altså henvend halvdelen. Det er for skævt. Det er oven i købet så udtværet, at man har svært ved at finde frem til kernen i al denne tale om »den nye fase«. Front og bro er jo en gammel parole fra mellemkrigstiden, som Vartovkredsen og dens udløbere ikke har monopol på, og deres dyrkelse af den har været temmelig sen og ensidig, fremkaldt 1954 som en nyorientering, da det gik op for dem, at sydslesvigerne måtte opgive tanken om en genforening og måtte blive under tysk herredømme. Det var tilmed ikke noget nyt. Det var der vide kredse, der havde ment lige fra 1945. Man kan godt sige, at på dette punkt lå socialdemokraterne foran Vartovkredsen. Men det var ikke vor magtesløshed i Sydslesvig, der var mest egnet til at føre bevis for vor europæiske tankegang. Spørgsmålet drejede sig mere naturligt om Nordslesvig, hvor vi havde magten, og her var det overvejende de gamle med den traditionelle tankegang, der i udrensningens hede talte forståelse og mådehold og byggede bro. Det var i virkeligheden dem og ikke Vartovkredsen, der var Klosterbrødrenes arvtagere.

Fejldimensionering og fejlvurdering giver de tyske læsere et helt forkert billede af dansk holdning og danske synspunkter. Det er ærgerligt, at en så enestående chance for at få tyske læsere i greb er blevet spildt på gulvet.

Bjørn Svendsen.

»50 ÅR MED DANMARK«. Grænseforeningens årbog 1970. Redigeret af Tage Mortensen. Tekst Bjørn Svensson.

Det har næppe været nogen let opgave at fortælle om Nordslesvigs udvikling gennem 50 år i et skrift, der stiller en stærkt begrænset plads til rådighed, men redaktør Bjørn Svensson har løst denne opgave i Grænseforeningens årbog 1970, »50 år med Danmark«. Tage Mortensen, der står som redaktør af årbogen, har tilvejebragt en række interessante billeder, som sammenstillet fortæller en del om de vældige forandringer, der er sket i by og på land under dansk styre. Men det er naturligvis først og fremmest teksten, man fæstner sig ved, for den leverer et sådant væld af konkrete oplysninger, at man vanskeligt vil kunne påpege noget, der er udeladt, endsiges glemt.

Bjørn Svensson indleder med et situationsbillede fra før den første verdenskrig, da kejserens bror, prins Heinrich, ved indvielsen af et marinehjem i Sønderborg udtalte, at hvad den tyske ørn én gang havde slået sine kløer i, slap den ikke igen. Denne dystre forkyndelse forhindrede dog ikke nogle sønderjyder i straks ved krigsudbrudet i 1914 spontant at erklære: Nu bliver vi danske! – og det var jo dem, der fik ret!

Nordslesvigs genforening kan ikke angives med en enkelt dato, selv om man taler om genforeningsommeren. Det blev til en uventet lang overgangstid, der kom til at strække sig over årtier. Man måtte igennem en proces, der stillede store krav til den enkelte. Da sønderjyderne vendte hjem fra krigen, fandt de et produktionsapparat, som delvis var gået i stå og i alle tilfælde var forældet, så der skulle opbygning og genrejsning til, og da man kom ind under danske forhold, måtte landmanden i gang med at omlægge sit landbrug fra ekstensiv til intensiv drift. Det skulle ske på et tidspunkt, hvor landsdelen faktisk var uden økonomisk

modstandskraft. Ganske vist ydede Danmark helhjertet hjælp på mange områder, men udviklingen hæmmedes i de første år af de tyske krav om en grænserevision, der skræmte det danske kapitalmarked fra at lade sig engagere for stærkt i Nordslesvig, og hertil kom landbrugskrisen i slutningen af tyverne og begyndelsen af trediverne. Den skabte uro og usikkerhed i økonomisk og politisk henseende. Men der blev alligevel udrettet adskilligt på udstykningsområdet og m. h. t. jordfordelingen, der under tysk styre havde været den slettest mulige. Det er dog først under og efter den anden verdenskrig, at genforeningsprocessen på dette og visse andre områder reelt kunne fuldføres.

I forbindelse med en omtale af erhvervslivet minder Bjørn Svensson om, at Sønderjylland efter 64 kom til at ligge i en udkant af det tyske rige, hvilket betød, at meget forsømt, og der blev heller ikke rigtig plads for initiativ. Efter genforeningen skabte udbygning af veje, forbedrede kommunikationsmidler og opbygning af kreditinstitutioner betingelser for erhvervslivets og herunder især for industriens udvikling, idet industrien indtil da havde været temmelig betydningsløs. Forfatteren bruger her som i øvrigt gennem hele sin afhandling eksakte tal som dokumentation og anfører, at der i 1938 kun var 2644 industriarbejdere i Nordslesvig, men i 1965 var man nået op på 16.376 – og de to tal fortæller jo mere end mange ord. Der er vokset en række industrier frem, og gamle virksomheder er blevet udvidede og moderniserede. Over dem alle stråler Danfoss-eventyret, den store virksomhed, som i dag er af verdensformat.

Der kan plukkes mange interessante oplysninger ud af Bjørn Svenssons afhandling, men det vil føre for vidt at komme ind på enkeltheder. Det må være tilstrækkeligt at understrege, at man i »50 år med Danmark« i kort,

klar og koncis form kan hente positiv og sagligt underbygget viden om de væsentlige ting, der er sket såvel inden for erhvervslivet som på det kulturelle, politiske og befolkningsmæssige område. Hvis man i hast skal have et over-

blik over udviklingen i »de sønderjyske landsdele« siden genforeningen i 1920, så har man det tilvisse her og får dermed samtidig leveret et udmærket grundlag for en nærmere indleven i de enkelte emner, der er berørt. *KEL.*

PLANTNINGSJUBILÆUM

Plantningsselskabet Sønderjylland har i anledning af sit 50 års jubilæum den 23. oktober udsendt et jubilæumsskrift, forfattet af Harald Skodshøj. Man har ikke holdt sig snævert til det jubilerende selskab og dets fortjenstfulde indsats, men har suppleret med en oversigt over det sønderjyske skovbrugs udvikling i de 50 år siden genforeningen, da Nordslesvig blev overtaget som en skovfattig landsdel. I 1922 blev skovarealet sat til godt 18.000 ha, i øvrigt med et for højt tal. Ved optællingen i 1965 betegnedes næsten 30.000 ha som skov; heraf var godt en tiendedel ubevokset. Fremgangen er især faldet på Tønder amt, skønt marsken på grund af den høje grundvandstand ikke har kunnet beplantes, hverken med plantager eller læhegn. I de forløbne 50 år er der gennem læplantningsforeninger og læplantningslaug udleveret over 70 millioner planter til hegn og småplantninger. Selskabets planteskole i Skærbæk har været en flittig leverandør.

Plantningerne har ændret vilkårene i landsdelen. Markudbyttet er blevet øget, nedbøren er blevet jævnere, og de voldsomme tordenvejr, der fremkaldtes, når de med vanddampe møttede skyer blev tvunget til vejrs af de stærkt opvarmede, mørke hedeområder, kan ikke længere forskrække børnene.

Staten ejer 12.500 ha skov i Nordslesvig, og af de resterende 17.000 ha er de 11.400 fordelt på arealer under 50 ha. Plantningsselskabet Sønderjylland ejer 1000 ha. Hvis man havde indtegnet dem på et Sønderjyllandskort, ville man se, at de overvejende

ligger i Tønder amt. Nu nøjes man med kortskitser over de 17 plantager, og så må man have Sønderjyllandskortet i hovedet.

Der er åbenbart megen opmuntring at finde i plantningssagen. F. eks. beretningen om Kruså plantage, som konsul Kr. Hansen, Cimbria, i 1943 havde købt af ritmester Clauson Kaas for 15.000 kr. og derefter overladt til plantningsselskabet Sønderjylland for købesummen. Den har i årene efter 1964 indbragt 175.000 kr. i afgift for grusgravning og 57.000 kr. for fældet træmasse. Det er en gammel grusgrav, som kunne sættes i drift igen, fordi den forbedrede graveteknik tillader afgravning i større dybde end tidligere. En servitut med en kubikmeterafgift, hvis man igen optog grusgravning i området, blev afviklet med et beløb på 22.500 kr. én gang for alle. Så nu ved man altså, hvad man skal passe på, hvis man sælger en gammel grusgrav. En stor del af arealet blev i øvrigt tilplantet i 1947-48 som beskæftigelsesforanstaltning for de internerede i Faarhuslejren.

Plantningsselskabet Sønderjylland udbetaler traditionelt intet udbytte. Så meget større ære er der knyttet til navnene. Jubilæumsskriftet nævner mange, lad os her nøjes med skovridernavnet Kr. Fromsejer, Jens Hørlyck, der var en drivende kraft i arbejdet helt fra 1919, og så formandsrækken: statsgældsdirektør P. O. A. Andersen, amtmand, grev O. D. Schack og borgmester, bankdirektør J. J. Paulsen. *bjs.*

**Andels-
Svineslagteriet
i Kolding**

Grundlagt 1888

**Grænse­landets liv
grænse­landets sang**

møder De i
Aydske Tidende

Syd- og Sønderjyllands store blad

Morsø Støbegods

Aktieselskabet
N. A. Christensen & Co.
Kongelig Hofleverandør
NYKØBING MORS

**Lolland - Falsters
Folketidende**

Stiftets største blad

Nykøbing F

Tønder Landmandsbank $\frac{1}{2}$

Kontorer i Tønder - Skærbæk - Ballum - Brede - Brøns -
Bylderup Bov - Frifelt - Højer - Tinglev - Visby

Paul Thomsen

Krusaa

*Kolonial, spirituosa, køkkenud-
styr, trikotage, herreekvipering*

Pindstrup Mosebrug

SAVVÆRK OG EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup 06-396100

**Besøg
landsdelens
museer**

ANDELSBANKEN

Haderslev

Aabenraa

**Graasten
Andelslagteri**

Giv bøger fra **HISTORISK SAMFUND** som gave

Læs

Dannevirke

Sønderjyllands ældste blad

BOGTRYK . OFFSET . BOGBIND

Th. Laursens Bogtrykkeri

Jernbanegade 8 Tønder tlf 2 15 50

**Ladelund
Landbrugs og Mælkeriskole**

Brørup station

**Sønderjyllands
Kreditforening**

Haderslev

**Sønderjydsk
Tæppefabrik**

A. R. Kjærby A-S
Højer

Graasten Bank $\frac{1}{2}$

GRAASTEN

$\frac{1}{2}$ Sønderjydsk Frøforsyning

Frøavl & Frøhandel

Aabenraa

Restaurant **Grænsen**

C. Heiselberg
Krusaa

Hejmdals

BOGTRYKKER!
AABENRAA TLF. (046) 2 31 32

**Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn**

HADERSLEV BANK

AKTIESELSKAB

Sønderjysk Månedsskrifts adresse:

H. P. Hanssensvej 9, Haderslev,
tlf. (045) 2 17 37.

Redaktøernes adresser:

Viceskoleinspektør W. Christiansen,
Brorsonsvej 37, Tønder.

Viceskoleinspektør Chr. Stenz,
Tøndervej 173, Abenrå.

Cand. polit. Inger Bjørn Svendsen,
H. P. Hanssensvej 9, Haderslev.

Tryk: Th. Laursens Bogtrykkeri, Tønder

HOPTRUP HØJSKOLE - Hoptrup

Vinterskole for unge mænd og kvinder
3 eller 5 mdr. fra november ell. januar
Sommerskole for unge mænd og kvin-
der, 3 ell. 5 mdr. fra maj. **Axel Nielsen**

DANEBOG HØJSKOLE - ALS

3 mdr. sommer-, 5 mdr. vinterskole

Tlf. (044) 6 41 12

Gunner Rasmussen

M. Schaumanns Klædefabrik A/S

Afd. for kemisk rensning TRYLIN

Haderslev

SØNDERBORG HANDELSSKOLE

Handelsgymnasium - Handelshøjskole-
afdeling

Sdr. Landevej 30 - Tlf. (044) 2 55 25

**WINDFELD-HANSENS
BOMULDSSPINDERIER A/S**

VEJLE

HORSENS HAVN

- Mange moderne stykgodskraner
- 7,00 m vanddybde
- Havnen kan besejles dag og nat
- Store arealer ved kaj og jernbanespor ledige til udleje

Selskabs- og udflugtskørsel

Ruteautomobil-Aktieselskabet
for Haderslev Amt og By

Haderslev, tlf. (045) 2 38 55

DEN NORDSLESVIGSKE

**FOLKEBANK
AKTIESELSKAB**

AABENRAA

GRAM
KØLEANLÆG

BRØDRENE GRAM A/S • VOJENS